

Andrzej Zieliński

Stanowisko prawne opiekuna jako przedstawiciela ustawowego na tle zdolności do czynności prawnych pupila

Palestra 25/1(277), 14-26

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanowisko prawne opiekuna jako przedstawiciela ustawowego na tle zdolności do czynności prawnych pupila

Artykuł omawia zagadnienie reprezentacji podopiecznego przy czynnościach prawnych, uprawnienia pupila w zależności od jego zdolności do czynności prawnych oraz czynności prawne, które nie mogą być w ogóle dokonywane przez małoletniego ograniczonego w zdolności do czynności prawnych.

Polskie prawo cywilne przewiduje ustanowienie opieki dla osób, które z przyczyn wyliczonych w ustawie nie mogą prowadzić swoich spraw bądź do ich prowadzenia potrzebują pomocy. Ochrona prawna tych osób polegająca na dodaniu im opiekunów jest zasadniczym celem przepisów regulujących problematykę opieki.

W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej obowiązuje zasada powszechności opieki. Wyraża się ona w tym, że każdy małoletni nie pozostający pod władzą rodzicielską oraz każda osoba całkowicie ubezwłasnowolniona muszą mieć ustanowionego opiekuna.¹

Do podstawowych funkcji spełnianych przez opiekuna należą:

- 1) przedstawicielstwo ustawowe podopiecznego,
- 2) piecza nad osobą podopiecznego,
- 3) piecza nad majątkiem podopiecznego.

Zajmiemy się przede wszystkim pierwszą z tych funkcji opiekuna na tle zdolności do czynności prawnych.

Istota przedstawicielstwa polega na tym, że jedna osoba — przedstawiciel — dokonuje w imieniu drugiej osoby — reprezentowanego — czynności prawnej, zdeterminowanej zakresem upoważnienia przedstawiciela do działania w imieniu reprezentowanego i pociągającej za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego (art 95 § 2 k.c.).²

Obowiązujące przepisy przewidują w zasadzie dwa źródła umocowania, tj. upoważnienia przedstawiciela do działania w cudzym imieniu. Umocowanie to wg przepisu art. 96 k.c. może opierać się na ustawie (przedstawicielstwo ustawowe) bądź na oświadczeniu reprezentowanego (pełnomocnictwo). Przedstawicielstwo można więc podzielić na przedstawicielstwo ustawowe i na pełnomocnictwo.³ Podział ten został u nas przyjęty i aprobowany jest w większości przez literaturę.⁴

¹ J. Policzkievicz, W. Siedlecki, E. Wengerek: Postępowanie niesporne, 1962, s. 176.

² A. Wolter: Prawo cywilne — Zarys części ogólnej, 1967,

³ Z. Krzemiński: Pełnomocnik w sądowym postępowaniu cywilnym, 1971, s. 3.

⁴ Por. L. Domański: Instytucje kodeksu zobowiązań — Część ogólna, 1936, s. 454 i nast.; J. Korzonek i J. Rozenblüth: Kodeks zobowiązań, 1938, s. 225 i nast.; A. Wolter: op. cit., s. 276 i nast.; S. Szer: Prawo cywilne — Część ogólna, 1967, s. 391 i nast.; J. Wiśniewski: Zarys prawa cywilnego, 1969, s. 164 i nast.; System prawa cywilnego, praca zbiorowa, 1974, s. 609 i nast. Odmienne poglądy w literaturze na ten temat reprezentowali: R. Longchamps de Berier: Zobowiązania, 1948, s. 127; F. Zoll: Zobowiązania w zarysie, 1948, s. 64.

Skuteczność przedstawicielstwa uzależniona jest od spełnienia czterech przesłanek:

- 1) od umocowania przedstawiciela i jego działania w granicach tego umocowania,
- 2) od zdolności przedstawiciela do reprezentowania drugiej osoby, w szczególności od jego pełnej zdolności do czynności prawnych,
- 3) od działania przedstawiciela w imieniu reprezentowanego,
- 4) od tego, czy czynność prawna może być dokonana przez przedstawiciela.⁵

Przesłanki skuteczności działania opiekuna jako przedstawiciela ustawowego osoby poddanej jego pieczy wymagają odrębnego omówienia. W tym miejscu wystarczy ograniczyć się tylko do zasygnalizowania problemu. Reprezentacja oznacza działania za stronę, która nie ma zdolności prawnej, jej przedstawiciela ustawowego.⁶

Reprezentowanie pupila przez opiekuna stanowi podstawowy składnik opieki i wchodzi w zakres jego obowiązków i uprawnień, które umożliwiają prawidłowe jej sprawowanie. Umocowanie opiekuna do działania w imieniu podopiecznego — w myśl art. 96 k.c. — oparte jest na ustawie.

W odniesieniu do małoletniego pupila umocowanie to wynika z treści art. 98 § 1 k.r.o., który w zdaniu pierwszym stanowi, że rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Przepis ten ma zastosowanie do opiekuna na mocy art. 155 § 2 k.r.o.

Analogicznie ma się rzecz z umocowaniem opiekuna do działania w imieniu osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej, poddanej jego pieczy. Art. 175 k.r.o. stanowi, że do opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie stosuje się odpowiednio przepisy o opiece nad małoletnim. Wobec tego także i w tym wypadku ma zastosowanie przepis art. 98 § 1 k.r.o. w związku z art. 155 § 2 k.r.o.

Umocowanie opiekuna do działania jako przedstawiciela ustawowego rodzi poważne skutki prawne w związku ze zdolnością do czynności prawnych poddanego opiece. Przez zdolność do czynności prawnych przyjęto w doktrynie rozumieć zdolność do nabywania prawa bądź zaciągania zobowiązania przy pomocy czynności prawnych.⁷ Na mocy art. 12 k.c. nie mają zdolności do czynności prawnych: osoby, które nie ukończyły lat trzynastu, oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie. Małoletni, który ukończył lat trzynaście, aczkolwiek podlega opiece, ma według art. 15 k.c. ograniczoną zdolność do czynności prawnych.

Stanowisko prawne opiekuna kształtuje się w zależności od tego, czy jego podopieczny jest niezdolny do czynności prawnych, czy też ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych.

W wypadku niezdolności pupila do czynności prawnych czynność prawna może być dokonana wyłącznie przez opiekuna, jako przedstawiciela ustawowego. Opiekun działa tutaj w imieniu podopiecznego. Może on zatem dokonać w imieniu pupila wszystkich czynności prawnych z wyjątkiem tych, które nie mogą być dokonane przez przedstawiciela (art. 95 § 1 k.c.). Przepisy prawne wyłączają możliwość reprezentowania pupila przez opiekuna przy dokonywaniu takich czynności, jak zawieranie małżeństwa (art. 1 § 1 k.r.o.), uznanie dziecka (art. 73 k.r.o.), sporządzanie lub odwołanie testamentu (art. 944 § 2 k.c.). Ponadto opiekun nie może reprezentować osób pozostających pod jego opieką:

⁵ A. Wolter: op. cit., s. 278 i nast.

⁶ W. Broniewicz: Reprezentacja według kodeksu postępowania cywilnego, NP nr 7—8/1990, s. 808.

⁷ A. Wolter: op. cit., s. 144.

- 1) przy czynnościach prawnych między tymi osobami;
- 2) przy czynnościach prawnych między jedną z tych osób a opiekunem albo jego małżonkiem, zstępnymi, wstępnymi lub rodzeństwem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz osoby pozostającej pod opieką (art. 159 § 1 k.r.o.).

W powyższych wypadkach małoletniego reprezentuje kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 157 k.r.o.).

Ograniczenia powyższe dotyczą również wypadków postępowania przed sądem lub innym organem państwowym (art. 159 § 2 k.r.o.). Dokonując tych ograniczeń, ustawodawca kierował się przede wszystkim dobrem podopiecznego. W razie bowiem dokonywania czynności prawnych między osobami znajdującymi się pod opieką tego samego opiekuna można się obawiać nierównego traktowania tych osób. Mogłoby to prowadzić do uzyskania nieuzasadnionych korzyści przez jednego pupila kosztem niekorzystnego rozporządzenia prawem lub mieniem drugiego. Natomiast w wypadku czynności prawnych dokonywanych między pupilem a opiekunem bądź jego małżonkiem lub krewnymi brak jest pewności, że opiekun zachowałby należyta bezstronność.

Cytowany wyżej przepis ma charakter prewencyjny, a okoliczność, czy przy konkretnej czynności prawnej lub w sprawie obawa taka jest istotnie realna, nie ma żadnego znaczenia.⁶

Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest według art. 14 § 1 k.c. nieważna. Wszystkie zatem czynności prawne takich osób poddanych opiece muszą być dokonane przez opiekuna. W przeciwnym razie będą one nieważne z mocy samego prawa. Nieważność ta jest nieważnością bezwzględną (*nullitas insanbilis*), albowiem wskutek naruszenia przepisów prawa czynność prawna dokonana przez osobę poddaną opiece w opisanych wyżej warunkach nie może być konwalidowana. Dla wywarcia skutków związanych z taką czynnością prawną musi ona być dokonana na nowo, i to przez opiekuna jako przedstawiciela ustawowego pupila.⁷ Tylko bowiem opiekunowie mogą dokonywać czynności prawnych pociągających za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego (art. 95 § 2 k.c.).

Zasada nieważności czynności prawnej dokonanej przez niezdolnego do czynności prawnych unormowana jest w art. 14 § 1 k.c., doznaje ona jednak istotnego wyjątku w zakresie spraw uwzględniających potrzeby życia codziennego. Przepis bowiem § 2 art. 14 k.c. stanowi, że jeżeli osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, to umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych. Następuje więc tutaj konwalidacja nieważnej czynności prawnej przez wykonanie takich umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego. Za takie umowy uznać należy np. zakup przyborów szkolnych przez podopiecznego, kupno magnetofonu, roweru, płyt gramofonowych itp.

Odmienne nieco kształtuje się stanowisko prawne opiekuna jako przedstawiciela ustawowego pupila, który ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Spośród osób poddanych opiece, które mają ograniczoną zdolność do czynności

⁶ Por.: S. Szer: Prawo rodzinne 1966, s. 326 i 327; Julian Marciniak: Opiekun jako przedstawiciel ustawowy, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin—Poznań, Sectio G, vol. VIII, 11, s. 353.

⁷ Por.: W. Siedlecki: Nieważność procesu cywilnego, 1965, s. 66 i 67.

prawnych, art. 15 k.c. wymienia wyłącznie małoletnich, którzy ukończyli lat trzynaście.

W zależności od rodzaju czynności prawnych małoletni posiadający ograniczoną zdolność do czynności prawnych:

- 1) może sam dokonywać czynności prawnej, ale do jej ważności potrzebna jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego,
- 2) traktowany jest jak osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych,
- 3) traktowany jest jak osoba niezdolna do czynności prawnych.¹⁰

Te różne sytuacje prawne małoletniego pupila wymagają omówienia.

Ad 1). Małoletni podopieczny, który ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych, może według przepisu art. 17 k.c. dokonywać czynności prawnych rozporządzających i zobowiązujących. Jednakże do ważności czynności prawnej dokonanej przez takiego pupila wymagana jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego (art. 17 k.c.)

Przez czynność prawną rozporządzającą należy rozumieć taką czynność prawną, której celem i bezpośrednim skutkiem jest przeniesienie, obciążenie albo zniesienie prawa majątkowego. Będzie to zatem albo zbycie prawa majątkowego (np. przeniesienie własności rzeczy — art. 155 k.c.), obciążenie prawa majątkowego (np. ustanowienie ograniczonego prawa rzeczowego — art. 245 k.c.) albo w końcu zniesienie prawa majątkowego (np. zwolnienie z długu — art. 508 k.c.). Natomiast czynność prawna zobowiązująca polega na powiększeniu pasywów osoby dokonującej tej czynności, albowiem osoba ta zobowiązuje się względem innej osoby do świadczenia.¹¹

Małoletni po ukończeniu lat trzynastu może więc dokonywać powyższych czynności prawnych samodzielnie, jednakże czynność ta ma charakter czynności prawnej niezupełnej (*negotium claudicans*) i pozostaje w zawieszeniu do czasu jej potwierdzenia przez przedstawiciela ustawowego. Według art. 19 k.c., jeżeli osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych dokonała sama jednostronnej czynności prawnej, do której ustawa wymaga zgody przedstawiciela ustawowego, to czynność jest nieważna. Na przykład uznanie dziecka przez mężczyznę mającego ograniczoną zdolność do działań prawnych (w szczególności przez małoletniego, który ukończył lat 13) bez zgody jego przedstawiciela ustawowego jest bezwzględnie nieważne.¹² Jest to postać nieważności względnej (*nullitas sanabilis*), gdyż może być konwalidowana, a jej skuteczność jest zawieszona do czasu sanowania jej przez opiekuna, po czym czynność ta jest w pełni ważna i skuteczna.¹³ Po potwierdzeniu takiej czynności przez opiekuna bądź przez małoletniego po uzyskaniu przez niego pełnej zdolności do czynności prawnych — czynność ta staje się ważna *ex tunc*, tj. od chwili jej zawarcia.

Zgoda opiekuna jest więc warunkiem *sine qua non* ważności takiej czynności prawnej podopiecznego. Występuje on przy tej czynności prawnej w charakterze osoby trzeciej, wywodząc swoje kompetencje w tym zakresie z treści uprawnień ustawowych opiekuna jako przedstawiciela ustawowego pupila.¹⁴ Wyrażenie zgo-

¹⁰ S. Szer: op. cit., s. 147.

¹¹ A. Wolter: op. cit., s. 226 i 227.

¹² Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1973 r. II CR 682/72, OSNCP nr 12/1973, poz. 213. Por. także: S. Szer: Pokrewieństwo i opieka w świetle kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, PiP nr 8-9/1964, s. 232; B. Dobrzański: Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (za rok 1973), NP nr 3/1974, s. 3-10; J. Marciniak: Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim, s. 102.

¹³ W. Siedlecki: op. cit., s. 67.

¹⁴ Por. J. Marciniak: op. cit., s. 122.

dy przez opiekuna stanowi oświadczenie woli i do tej czynności mają zastosowanie ogólne przepisy kodeksu cywilnego o czynnościach prawnych.

Oświadczenie opiekuna zawierające zgodę może być złożone przed dokonaniem czynności prawnej, jednocześnie z nią albo po dokonaniu czynności (art. 63 § 1 k.c.). Jednakże zgoda opiekuna *ex post* na dokonanie czynności prawnej przez podopiecznego nie zawsze jest dopuszczalna. Zgoda opiekuna na jednostronną czynność prawną pupila musi być — według art. 19 k.c. — oświadczona przed dokonaniem tej czynności bądź najlepiej jednocześnie z nią. Wyrażenie zgody po dokonaniu czynności jednostronnej przez pupila nie będzie miało znaczenia prawnego, gdyż taka czynność prawna będzie nieważna z mocy prawa. Natomiast przy umowach zawieranych przez pupila opiekun może złożyć oświadczenie zawierające zgodę także *ex post*.¹⁵ Do tego rodzaju wyrażenia zgody art. 18 § 1 k.c. używa technicznego określenia „potwierdzenie”. Zgoda opiekuna wyrażona po złożeniu oświadczenia przez podopiecznego osobie dokonującej z nim czynności prawnej ma moc wsteczną od jego daty, czyli działa *ex tunc* (art. 63 § 1 zd. 2 k.c.).

Stan niepewności istniejącej do czasu potwierdzenia umowy przez opiekuna może być usunięty przez osobę, która zawarła z pupilem umowę, za pomocą środków przewidzianych w art. 18 § 3 k.c. Ten stan niepewności powstaje dla kontrahenta osoby ograniczonej w zdolności do czynności prawnej, albowiem nie wiadomo, czy jej przedstawiciel ustawowy potwierdzi umowę, czy też nie. Kontrahent może według cytowanego przepisu wyznaczyć temu przedstawicielowi odpowiedni termin do potwierdzenia umowy i staje się wolny, jeżeli opiekun odmówi potwierdzenia lub nie złoży żadnego oświadczenia w wyznaczonym terminie.

Na tle przedstawionych wyżej rozważań może się nasunąć problem, czy uprawnienia opiekuna pozwalają na wyrażenie zgody na dokonanie ściśle określonej czynności prawnej przez małoletniego, czy też może ją wyrazić ogólnie na dokonanie czynności, których jego podopieczny będzie dokonywał w przyszłości.

Otóż rozważając ten problem należy podkreślić, że zgoda opiekuna na dokonywanie czynności prawnych przez ograniczonego w zdolności prawnej pupila jest środkiem kontroli opiekuna nad poczynaniami podopiecznego, a ponadto umożliwia mu dbałość o najlepsze działanie w jego interesie. Dlatego J. Marciniak słusznie zajął tu stanowisko, że w zasadzie opiekun może wyrazić zgodę wyłącznie na czynność dokonywaną aktualnie przez podopiecznego.¹⁶ W przeciwnym wypadku byłoby to niezgodne z istotą instytucji przedstawicielstwa ustawowego, które ma chronić małoletnich m.in. przed niekorzystnym rozporządzeniem swoim mieniem.

Jak już powiedziano wyżej, zgoda opiekuna podlega przepisom ogólnym o czynnościach prawnych. Może ona być — według art. 60 k.c. — wyrażona przez każde zachowanie się opiekuna, które ujawnia jego wolę w sposób dostateczny, a więc zarówno w sposób wyraźny jak i dorozumiany. Przepisy o czynnościach prawnych zawierają jednak wyjątek dotyczący formy oświadczenia woli zawierającego zgodę osoby trzeciej, a więc i opiekuna. Otóż według art. 63 § 2 k.c., jeżeli do ważności czynności prawnej wymagana jest forma szczególna, oświadczenie obejmujące zgodę osoby trzeciej powinno być złożone w tej samej formie. Ograniczenie to nie dotyczy formy dla celów dowodowych (*ad probationem*). Taka forma dla wyrażenia zgody przez opiekuna będzie wymagana na podstawie przepisów art. 78 § 1 k.r.o. przy uznaniu dziecka.

¹⁵ P.zr. uchwałę całej Izby Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1961 r. 100 16/61, OS.NCP 1963, poz. 187.

¹⁶ J. Marciniak: op. cit., s. 123; tenże: Opiekun, jako przedstawiciel ustawowy (...), s. 287.

Oprócz formy przewidzianej dla uznania dziecka cytowany przepis przewiduje inną jeszcze formę szczególną, a mianowicie pismo z podpisem urzędowo poświadczonym. Również na podstawie art. 522 k.c. zgoda opiekuna na zawarcie przez pupila umowy o przejęcie długu musi być pod rygorem nieważności wyrażona w formie pisemnej. Szczególną formę przewiduje też art. 20 prawa o księgach wieczystych w razie dokonania czynności, która ma być wpisana do księgi wieczystej. Dla tych czynności potrzebna jest forma dokumentu z podpisem notarialnie poświadczonym, wobec czego również zgoda opiekuna na dokonanie takiej czynności przez podopiecznego musi mieć formę dokumentu z podpisem notarialnie poświadczonym.

Ad 2). Małoletni, który ukończył lat trzynaście, ma pełną zdolność do następujących czynności prawnych:

- a) do takich, na mocy których nie zaciąga zobowiązania, ani nie rozporządza swoim prawem (art. 17 k.c.),
- b) do rozporządzania swoim zarobkiem (art. 21 k.c.),
- c) do czynności prawnych dotyczących przedmiotów majątkowych oddanych mu do swobodnego użytku przez opiekuna (art. 22 k.c.),
- d) do zawierania umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.).

ad a) Uprawnienia małoletniego do dokonywania bez zgody opiekuna czynności prawnych, które nie stanowią po jego stronie ani zobowiązania, ani rozporządzenia, wynika *a contrario* z treści przepisu art. 17 k.c. Przepis ten bowiem zawiera ograniczenie do dokonywania czynności prawnych przez małoletniego, jeżeli przez tę czynność zaciąga on zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem. Ważność takiej czynności zależy od potwierdzenia jej przez przedstawiciela ustawowego.

Do dnia 31 grudnia 1974 r., tj. do chwili wprowadzenia w życie kodeksu pracy, zobowiązanie małoletniego do świadczenia usług za wynagrodzeniem i dokonywania czynności prawnych wynikających z tej umowy nie wymagało takiego potwierdzenia. Małoletni mógł zatem bez zgody przedstawiciela ustawowego zobowiązać się do świadczenia usług za wynagrodzeniem oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą stosunku wynikającego z takiej umowy. To uprawnienie małoletniego uregulowane było w przepisie art. 52 p.o.p.c., który został utrzymany w mocy dla stosunków pracy przez art. XII § 1 pkt 1 przepisów wprowadzających kodeks cywilny i obowiązywał do 31 grudnia 1974 r. Moc obowiązująca tego przepisu została utrzymana do tego terminu wyłącznie dla stosunków pracy. Przepis ten został następnie uchylony w art. IV pkt 18 ust. 1 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. (Dz. U. Nr 24, poz. 142), zawierającej przepisy wprowadzające kodeks pracy. Z treści tego przepisu wynikało, że małoletni mógł zawierać umowę o pracę, umowę zlecenia, umowę o dzieło itp. Warunkiem koniecznym do ważności tych umów było to, żeby świadczenie usług przez małoletniego odbywało się za wynagrodzeniem.

Wszelkie zobowiązania małoletniego do świadczenia usług innego rodzaju mogły być zaciągane przez niego wyłącznie za zgodą opiekuna. Miał tu bowiem zastosowanie art. 17 k.c. To uprawnienie małoletniego ulegało jednak ograniczeniom. Tak więc w zakresie stosunków objętych ustawodawstwem pracy młodociani (od 15 do 18 lat) mogli być zatrudnieni w celu nauczania się zawodu, przyuczania do określonej pracy, a także do lekkich prac sezonowych (ustawa z dnia 2.VII.1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudnienia młodocianych w zakładach pracy oraz wstępnym stażu pracy —

Dz. U. Nr 45, poz. 226). Dalsze ograniczenie wynikało z § 2 art. 52 p.o.p.c., według którego przedstawiciel ustawowy mógł rozwiązać za zezwoleniem władzy opiekuńczej umowę o świadczenie pracy zawartą przez młodocianego, jeżeli umowa ta sprzeciwia się jego dobru. Rozwiązanie następowało przez oświadczenie złożone drugiej stronie (art. 52 p.o.p.c.).

Opiekun nie mógł zatem zobowiązywać się do świadczenia usług przez młodocianego. Mógł to uczynić tylko sam małoletni. Uprawnienie opiekuna sprowadzało się jedynie do rozwiązywania umowy o świadczenie usług zawartej przez młodocianego, jeżeli sprzeciwiała się ona dobru małoletniego — i to za zgodą sądu opiekuńczego.

Obecnie, tj. od czasu wejścia w życie kodeksu pracy, czyli od dnia 1 stycznia 1975 r., sytuacja małoletniego przedstawia się nieco odmiennie.

Przepisy kodeksu pracy w zakresie dotyczącym zatrudnienia młodocianych (od 15 do 18 lat) nie recypowały uchylonego przepisu art. 52 p.o.p.c. (art. 190—206 k.p.). *De lege lata* młodociany może zatem bez zgody przedstawiciela ustawowego nawiązać stosunek pracy, a także dokonywać czynności prawnych dotyczących tego stosunku (art. 22 § 3 kodeksu pracy). Uprawnienia opiekuna będą się tutaj sprowadzały do możliwości rozwiązania umowy o pracę pupila, jeżeli sprzeciwia się ona jego dobru lub interesowi społecznemu (art. 154 k.r.o.).

Na marginesie dodać trzeba, że kodeks pracy nie reguluje oddzielnie zagadnienia zdolności do czynności prawnych. Dlatego też na podstawie art. 300 tegoż kodeksu stosuje się w tym zakresie odpowiednio przepisy kodeksu cywilnego, które w art. 15 i 16 określają krąg osób o ograniczonej zdolności do czynności prawnych. Jednakże młodocianych, którzy posiadają kwalifikacje zawodowe, należy zatrudniać na podstawie umowy o pracę, a nie umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego, tak jak to się dzieje w wypadku małoletnich, którzy nie mają kwalifikacji zawodowych. Chodzić tutaj będzie z reguły o absolwentów zasadniczych szkół zawodowych. W myśl wytycznych nr 10 Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie wstępnego stażu pracy (Dz. Urz. MPPiSS Nr 5, poz. 11) wykonywanie pracy przez absolwentów szkół zawodowych powinno się rozpoczynać od przystosowania i wdrożenia absolwentów do pracy w formie wstępnego stażu pracy.

Natomiast znacznie wzrosła rola opiekuna w sprawach zatrudnienia. W myśl § 1 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 21.X. 1974 r. w sprawie zatrudniania osób, które nie ukończyły 15 lat, oraz zwalniania młodocianych od odbywania przygotowania zawodowego i od obowiązku dokształcania się (Dz. U. Nr 43, poz. 260) — osoba w wieku powyżej 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat, która ukończyła szkołę podstawową może być — na wniosek ustawowego przedstawiciela — zatrudniona w celu nauki zawodu. W tym więc zakresie małoletni nie będzie miał pełnej zdolności do podjęcia tej czynności prawnej. Do zawarcia bowiem takiej umowy konieczna będzie zgoda opiekuna.

Należy przy tym podkreślić, że ustawa z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu (...) (Dz. U. Nr 45, poz. 226) również została uchylona przepisem art. IV § 1 pkt 16 przepisów wprowadzających kodeks pracy. Przepis art. 190 § 1 kodeksu pracy stanowi generalną zasadę, że młodocianych można zatrudniać po ukończeniu piętnastego roku życia. W razie nieposiadania przez niego kwalifikacji zawodowych, można go zatrudniać jedynie w celu przygotowania zawodowego (art. 191 § 2 kodeksu pracy). W myśl rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 września 1974 r. w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania (Dz. U. Nr 37, poz. 219; sprostowanie błędu: Dz. U. z 1975 r. Nr 14, poz. 85)

przygotowanie zawodowe młodocianych pracowników może się odbywać w zakładach pracy w formie nauki zawodu lub przyuczenia do określonej pracy.

Nauka zawodu odbywa się w formie nauki w szkole przyzakładowej lub w ramach tzw. szkolenia przywarsztatowego — oczywiście w ramach umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego. Ma ona na celu przygotowanie zawodowe małoletniego do pracy w charakterze wykwalifikowanego robotnika. Natomiast przyuczenie do wykonywania określonej pracy ma na celu przygotowanie małoletniego do pracy w charakterze robotnika przyuczonego i może dotyczyć prac, których rodzaj nie wymaga odbycia nauki zawodu.

Podkreślić trzeba, że umowy zawierane z małoletnim w celu przygotowania zawodowego są umowami o pracę, wobec czego jako datę podjęcia przez niego pracy należy traktować datę podjęcia pracy w celu przygotowania zawodowego (pismo Departamentu Prawa Pracy z dnia 26 sierpnia 1975 r., PP-5115-5/75). Zgodnie z przepisem art. 195 k.p. umowę o pracę w celu przygotowania zawodowego zawiera się na czas nie określony z wyjątkiem przewidzianym w § 6 rozporządzenia Rady Ministrów, o którym wyżej. W okresie nauki zawodu młodocianym przysługuje wynagrodzenie obliczane w stosunku procentowym do najniższego wynagrodzenia za pracę w pełnym wymiarze czasu pracy, przysługującego pracownikom zatrudnionym w gospodarce społecznej.

— Młodociani mogą być również zatrudniani przy lekkich pracach sezonowych i dorywczych (szczegółowo określonych w załączniku do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 lipca 1959 r.). Jednakże nie mogą być oni zatrudniani w zakresie zabronionym przez przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 września 1958 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym (Dz. U. Nr 64, poz. 312). Dodać też trzeba, że młodociani w wieku od 15 do 16 lat nie mogą być zatrudniani przy pracach akordowych.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami młodociani, którzy nie ukończyli szkoły podstawowej, mogą być zatrudniani w celu przyuczenia do wykonywania określonych prac, jeśli uzyskają oni zezwolenie na zatrudnienie od organu do spraw oświaty terenowych organów administracji państwowej stopnia podstawowego. Zakłady pracy zatrudniające takich młodocianych obowiązane są umożliwić im uzupełnienie wykształcenia podstawowego w szkołach podstawowych dla pracujących lub na kursach ogólnokształcących w zakresie szkoły podstawowej.

Osoba w wieku powyżej 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat, która ukończyła szkołę podstawową, może być na wniosek ustawowego przedstawiciela zatrudniona w celu nauki zawodu. Natomiast młodociany w wieku powyżej 16 lat, który nie ma kwalifikacji zawodowych i nie kontynuuje nauki w szkole ponadpodstawowej pomimo zastosowania środków wychowawczych, może być zatrudniony przez społeczniony zakład pracy przy pracach prostych i porządkowych, nie związanych jednak z obsługą maszyn i agregatów, jeżeli ten rodzaj zatrudnienia jest zgodny z interesem społecznym i dobrem młodocianego. W myśl art. 192 k.p. zakład pracy jest obowiązany zapewnić młodocianym pracownikom opiekę i pomoc niezbędną dla przystosowania ich do właściwego wykonywania zawodu.

Do zawierania i rozwiązywania z młodocianym umów o pracę w celu przygotowania zawodowego mają zastosowanie przepisy kodeksu pracy dotyczące umów o pracę na czas nie określony ze zmianami przewidzianymi w art. 195 i 196 kodeksu pracy.

Przepis art. 196 k.p. ogranicza swobodę zakładu pracy w rozwiązywaniu umów o pracę zawartych w celu przygotowania zawodowego młodocianych. Podstawą do przedwczesnego rozwiązania takiej umowy mogą być tylko szczególne okolicz-

ności natury organizacyjnej, które uniemożliwiają kontynuowanie przygotowania zawodowego, albo negatywne wyniki szkolenia. Należy poza tym dodać, że zawinione przez młodocianego powody, które uzasadniają wypowiedzenie umowy, wymagają wnikliwego, indywidualnego rozpatrzenia przyczyn ujemnych wyników szkolenia i nauki. W razie stwierdzenia trudności w samym szkoleniu niezależnych od młodocianego zakład pracy powinien zapewnić mu odpowiednią pomoc w nauce.¹⁷

Uznając wypowiedzenie umowy za środek ostateczny, należałoby przed jego dokonaniem stosować wobec młodocianego środki łagodniejsze, jak np. rozmowy dyscyplinujące, upomnienie, nagana itp. Kierownik zakładu pracy powinien zawiadomić na piśmie radę zakładową o zamiarze wypowiedzenia umowy o pracę zawartej z młodocianym w celu przygotowania zawodowego (art. 38 § 1 i art. 194 k.p.). W zawiadomieniu tym należy podać przyczyny wypowiedzenia wymienione w art. 196 k.p., a także środki wychowawcze zastosowane wobec młodocianego.¹⁸

Kodeks pracy przewiduje ograniczenia w zakresie rozwiązywania umów o pracę w celu przygotowania zawodowego — jedynie dla zakładów pracy. Młodociany bowiem może rozwiązać taką umowę na zasadach ogólnych. Takie samo uprawnienie przysługuje również przedstawicielowi ustawowemu w sytuacji przewidzianej w art. 22 § 3 k.p.

Należałoby uznać, że do ważności umowy o pracę lub o przygotowanie zawodowe zawieranej przez małoletniego powinna być wymagana — ze względu na ważność sprawy — zgoda opiekuna.

Czynnością prawną, której małoletni może dokonywać samodzielnie bez zgody opiekuna, będzie także np. przyjęcie darowizny nie obciążonej poleceniem (art. 888 § 1 k.c.).¹⁹

ad b) Małoletni może bez zgody przedstawiciela ustawowego rozporządzać swoim zarobkiem (art. 21 k.c.). To uprawnienie małoletniego (koresponduje z jego uprawnieniem do nawiązania stosunku pracy, wynikającym z treści art. 22 § 3 kodeksu pracy.

Pojęcia „rozporządzenie” swoim zarobkiem użytego w przepisie art. 21 k.c. nie należy rozumieć jako czynności prawnej rozporządzającej, która jest uregulowana w art. 17 k.c. W art. 21 k.c. chodzi o uprawnienie małoletniego do swobodnego gospodarowania swoim zarobkiem. Jednakże nie wolno mu zaciągać zobowiązań dotyczących przyszłego zarobku bądź rozporządzać przedmiotami nabytymi w zamian za zarobek.²⁰

Sąd opiekuńczy może z ważnych powodów zakazać małoletniemu rozporządzania swoim zarobkiem (art. 21 k.c.). Będzie to miało miejsce w szczególności wtedy, gdy małoletni będzie rozporządzał zarobkiem na cele niezgodne z zasadami współżycia społecznego bądź szkodliwe dla jego zdrowia, jak np. napoje alkoholowe, papierosy itp. Ważnymi powodami mogą być także marnotrawstwo, nienależyte rozeznanie, potrzeba przeznaczenia jego zarobków na utrzymanie małoletniego i jego najbliższych itp.²¹

ad c) Według art. 22 k.c., jeżeli przedstawiciel ustawowy osoby ograniczonej w zdolnościach do czynności prawnych oddał jej określone przedmioty majątkowe do swobodnego użytku, to osoba ta uzyskuje pełną zdolność w zakresie czynności prawnych, które tych przedmiotów dotyczą. W odniesieniu do tych przedmiotów

¹⁷ R. Grzymkowski: *Przyjmowanie do pracy*, Warszawa 1975, s. 39—40.

¹⁸ J. Marciniak: *Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim*, s. 124.

¹⁹ A. Wolter: *op. cit.*, s. 148.

²⁰ J. Witecki: *Osoby i ich zdolność do czynności prawnych*, „Przegląd Notarialny” nr 11—12/1959, s. 414.

małoletni nie jest ograniczony tylko do korzystania z nich, ale może nimi także swobodnie rozporządzać. Wyjątek stanowią tutaj czynności prawne, do których dokonania nie wystarcza, według ustawy, zgoda przedstawiciela ustawowego, lecz potrzebne jest zezwolenie sądu opiekuńczego (art. 22 zd. 2 k.c.).

ad d) Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.). Rodzaje tych umów zostały już omówione wyżej przy okazji rozważań dotyczących art. 14 § 2 k.c.

Oba powyższe przepisy, aczkolwiek podobne do siebie, zawierają jednak pewne różnice. Umowa zawarta przez małoletniego ograniczonego w zdolności do czynności prawnych jest ważna od samego początku (*ab initio*), natomiast umowa zawarta przez osobę małoletnią niezdolną do czynności prawnych ulega konwalidowaniu przez jej wykonanie. Ponadto art. 20 k.c. nie zawiera zastrzeżenia uzależniającego ważność takiej umowy od tego, żeby nie stanowiła ona rażącego po-krzywdzenia osoby niezdolnej do czynności prawnych.²¹

Ad 3). Ostatnią grupę czynności prawnych stanowią te czynności, które nie mogą być w ogóle dokonane przez małoletniego ograniczonego w zdolności do czynności prawnych. Będą to więc te wszystkie czynności, które mogą być dokonywane wyłącznie przez osoby posiadające pełną zdolność do czynności prawnych (np. sporządzić i odwołać testament może tylko osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych — art. 944 § 1 k.c.).

Jak już wspomniano, opiekun jest przedstawicielem ustawowym podopiecznego, a jego umocowanie do działania w imieniu małoletniego opiera się na art. 155 § 2 w związku z art. 98 § 1 zd. pierwsze k.r.o., natomiast w imieniu ubezwłasnowolnionego całkowicie — na przepisach art. 175 k.r.o. w związku z art. 98 § 1 i 155 § 2 k.r.o. Dlatego każda czynność prawna dokonana przez opiekuna w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla małoletniego (art. 95 § 2 k.c.). Do opiekuna ma zastosowanie przyjęta w zakresie władzy rodzicielskiej zasada, że rodzice reprezentują dziecko we wszystkich sprawach dotyczących jego osoby i majątku.

Jednakże opiekun jako przedstawiciel ustawowy podopiecznego może być ograniczony w zakresie swojej działalności w imieniu pupila, i to albo z mocy prawa, albo też na skutek zarządzenia sądu opiekuńczego.²² Ograniczenie zakresu przedstawicielstwa opiekuna z mocy prawa zostało już omówione wyżej. Natomiast w tym miejscu należy się zająć ograniczeniami zakresu przedstawicielstwa opiekuna na skutek zarządzenia sądu opiekuńczego.

Otóż według art. 156 k.r.o., opiekun powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszystkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego. Cytowany przepis stanowi jedną z form nadzoru sądu opiekuńczego nad działalnością opiekuna i odnosi się również do decyzji podejmowanych przez opiekuna w imieniu małoletniego w zakresie jego uprawnień. Prawidłowe jednak stosowanie tego przepisu wymaga przede wszystkim dokonania wykładni pojęcia „ważniejszych spraw”. Ponieważ art. 156 k.r.o. wymienia odrębnie sprawy dotyczące osoby małoletniego i jego majątku, przeto należy także pojęcie „ważniejszych spraw” traktować odrębnie w stosunku do osoby oraz odrębnie w stosunku do majątku małoletniego.

²¹ A. Wolter: op. cit., s. 148.

²² Por. A. Zieliński: Opieka nad małoletnimi po noweli do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, NP nr 11/1978, s. 7.

Do „ważniejszych spraw” w odniesieniu do osoby małoletniego należy zaliczyć te sprawy, które mogą wpłynąć w sposób istotny na wychowanie małoletniego, na jego przygotowanie do pracy dla dobra społeczeństwa, na jego fizyczny i duchowy rozwój oraz na sytuację majątkową.²³ W szczególności do rzędu ważniejszych spraw należą takie sprawy, jak oznaczenie pobytu małoletniego, wybór dla niego zawodu, wytoczenie powództwa o ustalenie ojcostwa, wyrażenie zgody na uznanie dziecka przez małoletniego oraz wyrażenie zgody na przysposobienie małoletniego²⁴ i inne. W niektórych wypadkach wymagających poddania osoby podlegającej opiece skomplikowanemu zabiegowi operacyjnemu — zwłaszcza gdy opinia lekarska nie jest jednoznaczna co do wyniku bądź konieczności dokonania zabiegu — opiekun powinien uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego.²⁵

Wykładnia pojęcia „ważniejszych spraw” w odniesieniu do majątku małoletniego trafia już na znacznie poważniejsze trudności. Nie można bowiem w tym zakresie dokonać katalogowego zestawienia tego rodzaju spraw. Niewątpliwie jednak do „ważniejszych spraw” w tej dziedzinie należeć będą zawsze czynności prawne opiekuna przekraczające zakres zwykłego zarządu majątkiem podopiecznego.²⁶ Do wniosku takiego należy dojść przez analizę treści przepisu art. 101 § 3 k.r.o., który stanowi, że rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko.²⁷ Przepis powyższy ma — oczywiście — zastosowanie do zakresu uprawnień opiekuna w sprawach dotyczących wykonywania pieczy nad majątkiem pupila poprzez art. 155 § 2 k.r.o. Bo jeżeli nawet rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani też wyrażać zgody na dokonanie takich czynności przez dziecko, to tym bardziej obowiązek uzyskania takiego zezwolenia ciąży na opiekunie.

J. Marciniak wyraził moim zdaniem słuszny pogląd, że pojęcie zwykłego zarządu wykonywanego przez opiekuna obejmuje normalne czynności związane z administrowaniem majątku małoletniego, które nie naruszają substancji tego majątku, przy jednoczesnym uwzględnieniu, że majątek ten ma służyć zaspokojeniu potrzeb materialnych związanych z prawidłowym wychowaniem małoletniego.²⁸ Czynności zatem przekraczające zakres zwykłego zarządu — to: nabywanie, zbywanie i obciążenie nieruchomości oraz praw na nieruchomościach, nabywanie, zakładanie, wydzierżawienie i zbywanie przedsiębiorstwa zarobkowego, zaciąganie i udzielanie pożyczek, zaciąganie zobowiązań wekslowych, udzielanie poręczeń i przejmowanie cudzych długów, zawieranie umów dzierżawy dotyczących nieruchomości, czynienie darowizn, zrzekanie się i odrzucanie spadków, zawieranie ugód lub czynienie zapisów na sąd polubowny, jeżeli ich przedmiotem

²³ Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, praca zbiorowa, 1966, s. 777; Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, praca zbiorowa, 1975, s. 851.

²⁴ Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, praca zbiorowa, 1966, s. 777; Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, praca zbiorowa, 1975, s. 851 i nast.

²⁵ H. Brokman i S. Szer: Ingerencja sądu w braku zgody rodziców na leczenie szpitalne dziecka, PłP 1953, nr 10, s. 531.

²⁶ Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, 1966, s. 778; Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, 1975, s. 852. Por. także S. Szer: op. cit., s. 274.

²⁷ Tak samo Sąd Najwyższy w uchwale Izby Cywilnej z dnia 24 czerwca 1961 r. I CO 16/61 (OSNCP 1963, poz. 187) stwierdził m.in., że opiekunowie nie mogą dokonywać ważniejszych czynności dotyczących osoby lub majątku podopiecznego bez zezwolenia sądu opiekuńczego.

²⁸ J. Marciniak: Opiekun jako przedstawiciel ustawowy (...), s. 360.

są wymienione wyżej czynności prawne. Czynności tych nie należy traktować jako katalogu czynności prawnych przekraczających zakres zwykłego zarządu. Zostały one ujęte w przepisach art. 27 i 29 prawa rodzinnego z 1946 r. i mogą nadal stanowić przykłady czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu.

Brak jest ostrego kryterium pozwalającego na pełne skatalogowanie powyższych czynności. Kryterium to może być zresztą oceniane różnie w zależności od wartości majątku podopiecznego, wartości przedmiotu majątku, którego czynność ma dotyczyć, a także konkretnych okoliczności dotyczących danego wypadku.²⁹

Zezwolenie sądu opiekuńczego wymagane będzie również w niektórych sytuacjach przewidzianych w art. 17 i 22 k.c. a omówionych już wyżej. W pierwszym wypadku (art. 17 k.c.) będą to sytuacje, w których czynność prawna małoletniego przekracza zakres zwykłego zarządu; wówczas zgoda przedstawiciela ustawowego może być wyrażona dopiero za zezwoleniem sądu opiekuńczego. W drugim wypadku (art. 22 k.c.) będą to sytuacje, w których w razie oceny, że oddanie przedmiotu majątkowego małoletniego do swobodnego użytku jest sprawą „ważniejszą” (przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności i konkretnego wypadku), przedstawiciel ustawowy może wyrazić zgodę tylko za zezwoleniem sądu opiekuńczego.

Według art. 161 § 1 k.r.o. zezwolenie sądu opiekuńczego jest wymagane także do odebrania przez opiekuna kosztowności, papierów wartościowych i innych dokumentów należących do pozostającego pod opieką, a złożonych — na skutek zarządzenia sądu opiekuńczego — do depozytu sądowego. Poza tym zezwolenia takiego wymaga również podejmowanie gotówki złożonej przez opiekuna w instytucji bankowej (art. 161 § 2 k.r.o.). W ten sposób ustawodawca uwypuklił zdecydowanie obowiązek opiekuna do zachowania majątku podopiecznego w stanie możliwie nieuszczerplonym.

Na tle dotychczasowych rozważań należy dojść do wniosku, że czynności prawne dokonane przez przedstawiciela ustawowego bez uprzedniego zezwolenia sądu opiekuńczego są nieważne.³⁰

Dalsze ograniczenie uprawnień opiekuna może nastąpić na podstawie przepisu art. 168 k.r.o., który stanowi, że jeżeli opiekun nie sprawuje należycie opieki, to sąd opiekuńczy wyda w tej mierze odpowiednie zarządzenie. Zarządzeniem takim sąd opiekuńczy może — moim zdaniem — ograniczyć opiekuna w dokonywaniu niektórych czynności prawnych dotyczących majątku małoletniego, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że może on dokonać jej w sposób niekorzystny dla podopiecznego, np. na skutek braku kwalifikacji do oceny skutków określonej czynności prawnej bądź też w razie stwierdzenia, że opiekun dopuszcza się uchybień przy sprawowaniu zarządu.

Wreszcie ograniczenie uprawnień opiekuna wynikać może z woli osoby trzeciej. Jak wiadomo, można na podstawie art. 102 k.r.o. zastrzec w umowie darowizny albo w testamencie, że przedmioty majątkowe przypadające dziecku z tytułu darowizny lub testamentu nie będą objęte zarządem sprawowanym przez rodziców. Otóż przepis ten ma zastosowanie również do opiekuna w związku z treścią art. 155 § 2 k.r.o. W wypadku gdy darczyńca lub spadkodawca nie wyznaczył zarządcy takiego majątku, zarząd ten sprawować będzie kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 102 zd. drugie k.r.o.).

²⁹ J. Marciniak: *op. cit.*, s. 358.

³⁰ Takie stanowisko zajął także Sąd Najwyższy w cytowanej wyżej uchwale całej Izby Cywilnej z dnia 24 czerwca 1961 r.

Na tle uprawnień opiekuna do dokonywania czynności prawnych może powstać wątpliwość, czy wolno mu dokonywać czynności prawnych w imieniu małoletniego ograniczonego w zdolności do czynności prawnych bez jego udziału w tych wypadkach, w których małoletni może działać samodzielnie. Wydaje się, że opiekun, jako przedstawiciel ustawowy małoletniego, może podejmować te czynności prawne w imieniu małoletniego bez jego udziału, jeżeli tylko reprezentacja przez przedstawiciela ustawowego nie jest wyłączona przy określonej czynności prawnej.³¹

³¹ Por. S. Szer: op. cit., s. 271.

JERZY GĘSIKOWSKI

Przedawnienie roszczeń wynikających ze stosunku ubezpieczeniowego z PZU

Terminy, z upływem których roszczenia ubezpieczeniowe ulegają przedawnieniu, nie są jednolite i zależą od źródła prawnego uregulowania danego ubezpieczenia oraz od rodzaju podmiotu pozostającego w stosunku prawnym z PZU. Autor dokonuje analizy przepisów dotyczących przedawnienia roszczeń ubezpieczeniowych, uwzględniając przy tym orzecznictwo SN i GKA.

Roszczenia ubezpieczeniowe, podobnie jak inne roszczenia majątkowe, ulegają przedawnieniu. Jednakże terminy, z upływem których roszczenia ubezpieczeniowe ulegają przedawnieniu, nie są jednolite i zależą od źródła prawnego uregulowania danego ubezpieczenia i od rodzaju podmiotu pozostającego w stosunku prawnym z zakładem ubezpieczeń.¹ Natomiast przy uwzględnieniu tych samych podmiotów różnicowanie terminów uzależnione jest z kolei od tego, która ze stron, tj. ubezpieczony czy ubezpieczyciel, występuje z żądaniem realizacji treści stosunku ubezpieczeniowego.

Ponieważ art. 805 k.c. określa — jako pierwsze — obowiązki zakładu ubezpieczeń w stosunku do ubezpieczającego, przeto również jako pierwsze należy omówić zagadnienie przedawnienia roszczeń ubezpieczającego w stosunku do ubezpieczyciela, czyli zakładu ubezpieczeń.

1. Po wejściu w życie kodeksu cywilnego początkowo dały się zauważyć pewne rozbieżności poglądów co do tego, czy przepis art. 819 k.c., przewidujący 3-letni termin przedawnienia roszczeń z umowy ubezpieczenia jako *lex specialis*, wyłącza działanie art. 118 k.c. i ma zastosowanie do wszystkich umów ubezpieczenia niezależnie od podmiotu ubezpieczającego, czy też odnosi się tylko do osób fizycznych i jednostek gospodarki społecznej, nie podlegających właściwości państwowego arbitrażu gospodarczego. Pogląd taki słusznie uznano za błędny,² gdyż już

¹ Por. W. Warkalio: Ubezpieczenia majątkowe, Warszawa 1971, s. 174; Z. Nowakowski, A. Wąsiewicz: Prawo ubezpieczeń majątkowych i osobowych, Warszawa—Toruń 1973, s. 58.

² Tego zdania są K. Karłowicz i J. Ławrynowicz: Prawo ubezpieczeń gospodarczych, Warszawa 1969, s. 36.